

ปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีผู้บริโภคแบบกลุ่ม¹

ภัทราวลัย แสงแปลง²

การบริโภคเป็นสิ่งที่มีมนุษย์ทุกคนต้องข้องเกี่ยวกับการดำรงชีวิตประจำวันในแต่ละวันอย่างไม่อาจหลีกเลี่ยงได้ ผู้บริโภคนับเป็นกลุ่มบุคคลกลุ่มหนึ่งในสังคมที่มีสมาชิกกลุ่มจำนวนมากที่ถูกกระทบสิทธิหรือได้รับความเดือดร้อนเสียหายจากการบริโภคสินค้าและบริการต่าง ๆ และมักตกเป็นฝ่ายที่ถูกเอาเปรียบอยู่เสมอ ทั้งนี้ เนื่องจากผู้บริโภคส่วนใหญ่ยังขาดความรู้ความเข้าใจเกี่ยวกับสิทธิและหน้าที่ของตน ผู้บริโภคจึงตกอยู่ในสถานะที่ไม่มีความสามารถหรือกำลังในการดำเนินการเพื่อปกป้องสิทธิของตนเองได้ ในขณะที่ผู้ประกอบการธุรกิจในสถานะที่เหนือกว่าผู้บริโภคในทุก ๆ ด้าน

ดังนั้นรัฐจึงตราพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 ขึ้นเพื่อใช้บังคับแก่การพิจารณาคดีผู้บริโภคเป็นการเฉพาะ และมีการสร้างรูปแบบขั้นตอนการดำเนินคดีที่มุ่งเน้นความเรียบง่ายและมุ่งเน้นการไกล่เกลี่ยข้อพิพาทที่เกิดขึ้นระหว่างผู้ประกอบการธุรกิจและผู้บริโภค อันเป็นหลักการที่แตกต่างจากประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ทั้งนี้ เพื่อให้ผู้บริโภคได้ใช้สิทธิทางศาลได้ง่ายขึ้นและเพื่อให้คดีเสร็จโดยเร็วอันจะส่งผลให้ผู้บริโภคได้รับการเยียวยาที่รวดเร็วขึ้น

จากปัญหาต่าง ๆ ที่พบในการดำเนินคดีผู้บริโภคที่มีผู้เสียหายจำนวนมาก การให้ผู้เสียหายจำนวนมากจากมูลเหตุเดียวกันได้รับการเยียวยาความเสียหายด้วยการฟ้องคดีเพียงครั้งเดียวย่อมเป็นแนวทางที่ดีและเหมาะสมกว่าการฟ้องคดีเป็นรายกรณีไป อีกทั้งยังเป็นการช่วยลดปริมาณคดีและลดภาระการพิจารณาพิพากษาคดีของศาล นอกจากนี้ยังเป็นการช่วยแก้ไขปัญหาคาใจที่ไม่เป็นเอกภาพของคำพิพากษา ประเทศไทยจึงได้มีการนำหลักการดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class action) ซึ่งมีต้นแบบมาจากประเทศสหรัฐอเมริกาและประเทศสาธารณรัฐฝรั่งเศสมาปรับใช้ โดยได้มีการแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ.2558 โดยมีการบัญญัติการดำเนินคดีแบบกลุ่มไว้ในประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง ตั้งแต่มาตรา 222/1 ถึงมาตรา 222/49 เพื่อพิจารณาคดีที่มีผู้เสียหายเป็นจำนวนมาก ในลักษณะเดียวกัน กับสินค้าหรือผลิตภัณฑ์หรือจากอุตสาหกรรมเดียวกันขึ้น เป็นการรองรับตามแนวนโยบายพื้นฐานแห่งรัฐที่ทุกคนจะต้องเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมอย่างเท่าเทียมและเป็นธรรม

แต่เนื่องจากคดีผู้บริโภคนั้นมีการบัญญัติกฎหมายเป็นการเฉพาะอยู่ก่อนแล้ว การดำเนินคดีผู้บริโภคแบบกลุ่มจึงเป็นทางเลือกหนึ่งที่ผู้บริโภคจะเลือกดำเนินคดีเองโดยอาศัยพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดี

¹บทความนี้เรียบเรียงจากการศึกษาอิสระ เรื่องปัญหากฎหมายเกี่ยวกับการดำเนินคดีผู้บริโภคแบบกลุ่ม โดยมีอาจารย์ที่ปรึกษา คือ รองศาสตราจารย์สุเมธ จานประดับ และคณะกรรมการสอบ คือ รองศาสตราจารย์เรืองยศ แสนภักดี และรองศาสตราจารย์จุฑามาศ นิสารัตน์

²นักศึกษابริญญาโท หลักสูตรปริญญานิติศาสตรมหาบัณฑิต สาขาวิทยบริการเฉลิมพระเกียรติ จังหวัดเชียงใหม่ คณะนิติศาสตร์ มหาวิทยาลัยรามคำแหง

ผู้บริโภค พ.ศ.2551 หรือการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ซึ่งมีความต่างในลักษณะสำคัญ จึงนำมาสู่การจัด
ทำการค้นคว้าอิสระฉบับที่มีปัญหาทางกฎหมายที่ต้องศึกษา ดังนี้

ปัญหาที่หนึ่ง ปัญหาเกี่ยวกับอำนาจฟ้องของผู้เสียหาย

เนื่องจากคดีผู้บริโภค เป็นคดีที่พิพาทกันระหว่างผู้บริโภคกับผู้ประกอบธุรกิจ โดยผู้บริโภคอยู่ใน
ฐานะที่เสียเปรียบผู้ประกอบธุรกิจ ที่มีความรู้ ความเข้าใจในกระบวนการผลิตสินค้าตนเองเป็นอย่างดี และมี
เงินทุนในการสู้คดีมากกว่าผู้บริโภค เมื่อเกิดกรณีพิพาทขึ้น การเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมย่อมมีความ
ลำบากมากกว่า แต่พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 19 ได้บัญญัติให้คณะกรรมการ
คุ้มครองผู้บริโภคมีอำนาจในการฟ้องและดำเนินคดีแทนผู้บริโภค นอกจากนั้นยังรับรององค์กรต่าง ๆ ให้มี
อำนาจในการฟ้องและดำเนินคดีแทนผู้บริโภคได้ด้วย เนื่องจากความรู้ ความเข้าใจเกี่ยวกับกฎหมายเป็น
เรื่องซับซ้อน หากให้ผู้บริโภคที่ได้รับความเสียหายจากการซื้อสินค้าและบริการที่พึงเป็นองค์กรที่มีความรู้
ความสามารถย่อมเป็นการช่วยเหลือผู้บริโภคอย่างแท้จริง

แต่พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ.2558 มิได้
บัญญัติเกี่ยวกับองค์กรที่สามารถทำหน้าที่แทนไว้ ทำให้สิทธิของผู้บริโภคที่มีตามกฎหมายเฉพาะเสียไป
จำเป็นต้องจ้างทนายความซึ่งมีความรู้ความสามารถในการดำเนินกระบวนการฟ้องคดีแทน แต่หากศึกษาการ
ดำเนินคดีแบบกลุ่มของประเทศฝรั่งเศสที่มีระบบกฎหมายเช่นเดียวกับประเทศไทย พบว่ามีการดำเนินคดี
แทนบุคคลอื่นในสองลักษณะคือ การดำเนินคดีแบบกลุ่มโดยองค์กรเพื่อประโยชน์สาธารณะหรือเพื่อ
ประโยชน์ของกลุ่มบุคคล (Association's suit) และการดำเนินคดีแบบกลุ่มโดยหน่วยงานของรัฐ
(Administration's suit) ซึ่งถือเป็นรูปแบบการดำเนินคดีแทนผู้เสียหายจำนวนมากของกลุ่มประเทศที่ใช้
ระบบกฎหมายซีวิลลอว์

ควรมีการแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณา
ความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ.2558 ในมาตรา 222/1 โดยเพิ่มเติมข้อความดังต่อไปนี้ในมาตรา 222/1 ดังนี้
“กลุ่มบุคคล หมายความว่า บุคคลหลายคนที่มีสิทธิอย่างเดียวกันอันเนื่องมาจากข้อเท็จจริงและหลักกฎหมาย
เดียวกัน และมีลักษณะเฉพาะของกลุ่มเหมือนกัน แม้ว่าจะมีลักษณะของความเสียหายที่แตกต่างกันก็ตาม
และให้รวมถึงองค์กรที่กำหนดไว้ตามพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาผู้บริโภค”

ปัญหาที่สอง ปัญหาเกี่ยวกับกฎหมายวิธีพิจารณาที่นำมาใช้บังคับในการดำเนินคดีผู้บริโภคแบบ
กลุ่ม

เนื่องจากคดีผู้บริโภคเป็นคดีที่มีลักษณะเฉพาะ จึงมีกฎหมายวิธีพิจารณาความที่ใช้บังคับเฉพาะอยู่
แล้ว คือพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 แต่เมื่อมีการขอดำเนินคดีผู้บริโภคแบบกลุ่มขึ้น
ตามพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ.2558 มาตรา
222/4 วรรคสองบัญญัติไว้ว่าหากการร้องขอให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มในคดีใดมีกฎหมายกำหนดวิธีพิจารณา
ความไว้เป็นการเฉพาะ ให้ศาลในคดีนั้นมีอำนาจสั่งให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มและนำวิธีพิจารณาตามบทบัญญัติ
ตามบทบัญญัติในหมวดการดำเนินคดีแบบกลุ่มมาใช้ ทำให้สิทธิต่าง ๆ ที่ผู้บริโภคมีตามกฎหมายเฉพาะเสีย

ไป อาทิเช่น การกำหนดค่าเชิงหายเชิงลงโทษ การนำสืบพยานหลักฐาน ซึ่งกฎหมายเฉพาะให้สิทธิแก่ผู้บริโภคไว้

ควรแก้ไขเพิ่มเติมบทบัญญัติในพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ.2558 ในมาตรา 222/4 วรรคสอง ดังนี้ “ในกรณีที่มีการร้องขอให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มในคดีซึ่งมีกฎหมายกำหนดวิธีพิจารณาความไว้เป็นการเฉพาะ ให้ศาลในคดีนั้นมีอำนาจสั่งให้ดำเนินคดีแบบกลุ่มและ นำวิธีพิจารณาตามบทบัญญัติแห่งหมวดนี้มาใช้บังคับเท่าที่ไม่ขัดกับวิธีพิจารณาตามกฎหมายพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาผู้บริโภค โดยให้คำนึงถึงประโยชน์แห่งความยุติธรรมเป็นหลัก”

เพื่อให้ศาลมีอำนาจในการนำบทบัญญัติที่เป็นคุณแก่ผู้บริโภคที่ต้องเสียหายตามจากพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 หรือกฎหมายเฉพาะอื่น ๆ มาใช้ในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม เพื่อให้เกิดการดำเนินคดีเป็นไปอย่างมีประสิทธิภาพและเป็นธรรมแก่ผู้บริโภคหรือผู้เสียหาย

ปัญหาที่สาม ปัญหาเกี่ยวกับจำนวนสมาชิกกลุ่มที่ทำให้ฟ้องเป็นคดีแบบกลุ่ม

การดำเนินคดีแบบกลุ่ม (Class action) คือการดำเนินคดีที่มีผู้เสียหายจำนวนมาก อันมีข้อเท็จจริงและข้อกฎหมายเหมือนกัน ซึ่งพระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ.2558 มิได้กำหนดไว้ชัดแจ้งว่าจำนวนเท่าใดจึงถือว่ามาก ส่งผลให้เมื่อมีการยื่นคำร้องขออนุญาตศาลดำเนินคดีแบบกลุ่ม ต้องมีการไต่สวนเพื่อวินิจฉัยในการอนุญาต นอกจากนี้จำเลยมักอ้างว่าจำนวนผู้เสียหายน้อยไม่ควรดำเนินคดีแบบกลุ่ม เป็นการประวิงเวลาในการพิจารณาคดี

ควรกำหนดจำนวนสมาชิกขั้นต่ำไว้ ดังเช่นหลายประเทศในระบบกฎหมายลายลักษณ์ได้กำหนดเพื่อแก้ปัญหาหากภายหลังดำเนินคดีไปแล้วจำนวนสมาชิกเหลือน้อยก็สามารถดำเนินคดีต่อไปได้ โดยแก้ไขมาตรา 222/12 (3) ดังนี้ “กลุ่มบุคคลให้มีสมาชิกกลุ่มตั้งแต่ 20 คนขึ้นไป และการดำเนินคดีอย่างคดีสามัญจะทำให้เกิดความยุ่งยากและไม่สะดวก”

ปัญหาที่สี่ ปัญหาเกี่ยวกับค่าธรรมเนียมศาลในการฟ้องคดี

หลักการของคดีผู้บริโภค คือ หลักความสะดวก รวดเร็ว และประหยัด เนื่องจากต้องการให้ผู้บริโภคเข้าถึงกระบวนการยุติธรรมมากขึ้น จึงได้มีบัญญัติไว้ในกฎหมายเฉพาะ มาตรา 19 แห่ง พระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 ให้ยกเว้นค่าธรรมเนียมทั้งปวงในกรณีที่ผู้บริโภคเป็นผู้ดำเนินฟ้องคดี เพราะผู้บริโภคอยู่ในฐานะที่เสียเปรียบผู้ประกอบการอยู่แล้ว แต่พระราชบัญญัติแก้ไขเพิ่มเติมประมวลกฎหมายวิธีพิจารณาความแพ่ง (ฉบับที่ 26) พ.ศ.2558 มิได้บัญญัติยกเว้นค่าธรรมเนียมไว้

ควรมีการเปลี่ยนแก้ไขมาตรา 222/10 วรรคสองดังนี้ “ในการดำเนินคดีแบบกลุ่ม ให้โจทก์ผู้เริ่มคดีเสียค่าขึ้นศาลตามคำขอบังคับเฉพาะในส่วน of โจทก์ผู้เริ่มคดีเท่านั้น เว้นแต่มีกฎหมายเฉพาะบัญญัติไว้เป็นอย่างอื่น” เพื่อให้ศาลมีอำนาจนำพระราชบัญญัติวิธีพิจารณาคดีผู้บริโภค พ.ศ.2551 มาตรา 19 มาปรับใช้ในการยกเว้นค่าธรรมเนียมศาลในกรณีที่ผู้บริโภคเป็นโจทก์

เอกสารอ้างอิง

หนังสือ

ชัยวัฒน์ วงศ์วัฒนสานต์. กฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์วิญญูชน, 2543.

สุขุม ศุภนิตย์. คำอธิบายกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค. พิมพ์ครั้งที่ 7. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์แห่งจุฬาลงกรณ์มหาวิทยาลัย, 2552.

ประทีป อ่าววิจิตรกุล. การดำเนินคดีตามกฎหมายคุ้มครองผู้บริโภค ฉบับ Concise. กรุงเทพมหานคร: สำนักพิมพ์เอเชียคิท แอนด์พริ้นท์, 2551.

วิทยานิพนธ์

เจษฎา นครขวาง. “การดำเนินคดีแบบกลุ่มในคดีความผิดเกี่ยวกับหลักทรัพย์.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2559.

ปราณี สาโร. “การดำเนินคดีแบบกลุ่ม : การเข้าเป็นสมาชิกกลุ่ม ข้อจำกัดและประโยชน์ที่พึงได้รับ.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2547.

วรัญญา พรพรรณ. “การดำเนินคดีแบบกลุ่ม : ข้อพิจารณาเกี่ยวกับคุณสมบัติและภาระหน้าที่ของโจทก์.” วิทยานิพนธ์นิติศาสตรมหาบัณฑิต. มหาวิทยาลัยธรรมศาสตร์, 2558.